

'שנים שהיו בעיר אחת, שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחר יוסף בן שמעון...' — רבי צדוק הכהן זצ"ל בספרו תקנת השבין (עמ' 58–55) האריך לבאר מפני מה נקטו רז"ל בכמה מקומות שם זה כדוגמא — 'יוסף בן שמעון'. ולא נקטו ראובן בן יעקב, כבשאר מקומות שנקטו ראובן שמעון, הראשונים בשבטי ישראל. ורחוק לומר ששם זה היה שכיח ביניהם הרבה, כי כמדומה — כתב — אדרבה, שם זה לא היה מצוי. והראה שהשם 'שמעון' היה מצוי רק בארץ ישראל, ואילו 'יוסף' מצוי באמוראי בבל ולא באמוראי ארץ ישראל. וכל דברי חז"ל לא באו במקרה ושלא בדקדוק. ואפילו במקום שנקטו למשל המורגל, יש בו טעם נעלם גם כן, וכל שכן במקום שנקטו משל שאינו מורגל'. (כך שיטתו של רבנו הכהן בכל מקום, לדקדק בלשונות חכמים ובשיחתם, להראות נכוחה מעמקי הענינים הטמונים בהם). מקוצר המקום והדעת לא נביא כאן את כל אריכות דבריו, שהם מכבשונו של עולם (עיקרי הדברים בנויים על דברי רבו, רמ"י מאיזביצא זצ"ל). אולם תורף הדברים מבוסס על שני ענינים; — הענין הראשון: יוסף ושמעון מהווים שני הפכים, [וזהו פשר הדבר ששמעון היה העיקר במכירת יוסף, וגם יוסף בחר לאסור את שמעון בדוקא]. בשבטו של שמעון, היה למראית העין החסרון הגדול שבכל שבטי ישראל, במעשה זמרי ועוד. ובירורו, כלומר הגילוי שחסרון זה אינו אלא למראית העין, ולאמיתו של דבר הוא דוקא הקל ביותר, נעשה על ידי מידתו של יוסף, שהוא המוגדר ביותר בפגמים אלו שנתגלו בשמעון. והענין השני: הבנים הם המבררים את האבות, ועל ידם נגלים מעמקי לב האבות (ע' רמב"ן — נצבים, עה"פ פ' יש בכס'. וע"ע צדקת הצדיק קעב). ולכן הבירור והתיקון השלם יהיה בבחינת 'יוסף בן שמעון' — היינו הבן יגלה את מעמקי נפש האב, כאשר יהיה הבן בבחינה ההפכית והמנוגדת ביותר. ועל כן, כיון שזהו עיקר ענינו של 'בן' — בירור מולידי, לכך מצאו חז"ל לקרוא לסתם בן, על דרך משל 'יוסף בן שמעון'. יש להעיר מהתוספתא בקדושין (ב, ב) שהובא 'יוסף' ו'שמעון' בדוגמא לאדם אחד שקרוי בשני שמות, ע"ש. [ובספר אמת ליעקב (קדושין מט): באר דברי התוספתא, שנקרא אצל חלק 'יוסף' ואצל אחרים 'שמעון']. ואולם אין הדברים סותרים לנאמר לעיל, כי יש לומר שעל שם האב נקרא 'שמעון', כפי שמצוי בעדות מסוימות, לקרוא לאדם בנוסף לשמו, על שם אבי המשפחה. וע"ע פרי צדיק — קרה, ח.

'(ע"ב) אמר ליה רב חסדא לרבה: פוק עיין בה דלאורתא בעי לה רב הונא מינך. נפק דק ואשכח...'

— כיוצא בזה ביבמות סא: ובגטין כז (ובמקבילות בב"מ יח כ).

[ולא רבו המובהק בלבד, רב הונא, היה מברר אצל רבה תלמידו ספקות ובעיות, על כי היה 'עוקר הרים' (סוף הוריות), אלא אף מצינו (בב"מ פו) ששאלו את רבה מן השמים להכריע בפלוגתא דקוב"ה ופמליא של מעלה].

דף קעג

'ואי בעית אימא דכולי עלמא אותיות נקנות במסירה והכא בצריך להביא ראיה קא מיפלגי...' — אבל אם אין אותיות נקנות במסירה לבדה, אינו נאמן לומר קניתי את האותיות בשטר ואבד ממני, אלא

צריך להביא את שטרו. [גם אינו נאמן לומר קניתי ב'אגב קרקע' או קבלתי במתנת שכיב מרע — כי דרכם להיקנות בשטר. ויש אומרים שאין מועיל 'אגב' לקנית שטרות דעלמא — עתוס' יבמות קטז, ועוד] — כן היא שיטת הר"י, רמב"ן, רא"ש, רשב"א, ריטב"א, ר"ן ונמו"י.

[לפי זה היה יכול לדהות הראיה מן הברייתא 'אחד מן האחין...' שתנא זה סובר אותיות נקנות בכתיבה ומסירה, ולכך עליו להביא ראיה. קובץ שעורים].

ואולם ר"י בן מגאש (מובא ברא"ש) כתב שלרוב האומר 'אין צריך להביא ראיה', אפילו לדעה המצריכה כתיבה ומסירה, יכול לומר שטר היה לי ואבד. ויש סוברים שאם טען שקנה ב'אגב' או במתנת שכיב מרע — נאמן (ראב"ד. ערשב"א). וכן היא שיטת הרמב"ם תלמידו. (נחלות ט, י).

ואף על פי שלענין הנייר עצמו, הרי הוא בחזקתו ונאמן לטעון עליו שהוא שייך לו, כדין שאר חזקת מטלטלין שאינם עשויים להשאיל ולהשכיר — אעפ"כ לענין מוחזקות בחוב, כל שניתן להסתפק שמא השטר מופקד אצלו ואינו שלו, לא יוכל להוציא את חובו מהלוה (ר"י בתוס' יבמות קטז. ד"ה אותיות. והרשב"א כאן פרש ששונה שטר משאר מטלטלין, לפי שהקונה מעמיד עליו עדים בקנייתו לסלק את המערערים, ולכך כל שאינו מביא עדים סובר תנא דברייתא שיש לחוש שמא אינו שלו. וע"ע אילת השחר; הר צבי).

'אלא מעתה שדי מכורה לך — שדה גדולה מכורה לוי? שדה שיש לי מכורה לך — כל שדותי מכורין לוי?' — משמע ששדה אחת על כל פנים מכורה, ואף על פי שלא סיים שום שדה, ואין יכול לדהותו על כל שדה ושדה. 'וזה שלא כדעת מקצת מן הגדולים' (רשב"א. וכבר האריכו בדעת הרמב"ם שמכירת דבר דבר שאינו מסיים אינה מכירה).

'ע"ב (ב) 'וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר: הערב לאשה בכתובתה...' — כלומר, כשם שבדין הראשון מיקל רשב"ג על הערב, כך הערב לאשה בכתובתה אינו חייב אלא אם בעלה ידירנה הנאה (נמוקי יוסף).

'מנין לערב שמשמעבד דכתיב אנכי אערבנו מידי תבקשנו...' — שיטת תלמוד דידן בכמה מקומות, שניתן ללמוד הלכות ממקראות שקודם מתן תורה (ע"ע: מועד קטן ה; פרד"א יז). ואולם מדברי הירושלמי במקום אחד נראה שאין למדים (כמו שהביאו התוס' במו"ק כ.). ע' בזה בשו"ת דובב מישרים ח"א יט. וראה עוד במובא לעיל קכ.

'אמר ליה רב אשי לאמימר: הא מעשים בכל יום דאסמכתא לא קניא וערב משמעבד?' — לכאורה יכול היה להקשות יותר, מן הכתוב עצמו שמבואר שערב משמעבד? ויש לומר (עפ"י השיטות) שהדין שאסמכתא אינה קונה — מדרבנן הוא, אבל מדין תורה מועילה, שכיון שנקבע שיש תוקף לדבריו, שוב גמר ומקני. אלא שראו חז"ל שעל כל פנים אינו מקנה ברצון גמור, על כן סובר ר' יהודה שהפקיעו חכמים קנין אסמכתא, כדי שלא יקנה אדם מחברו כי אם מרצון גמור. [בדמיון מה לדברי ר' יוחנן (בב"מ קיז): שרבי יהודה סובר שאסור להנות מחברו כי אם ברצון]. ולכך אין להקשות מן המקרא אלא מ'מעשים בכל יום' (עפ"י שו"ת חתם סופר חו"מ סו ד"ה ונבוא אל השלישית; חשק שלמה — בכונת הב"ח חו"מ קז). עוד יש לתרץ שמהכתובים לא קשה, כי אפשר להעמידם באופנים שאסמכתא מועילה, כבית דין חשוב וכו' (משמרות כהונה).

'הא מעשים בכל יום דאסמכתא לא קניא וערב משתעבד? אלא אמר רב אשי: בההוא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשתעבד נפשיה' — יש שבארו שלעצם חיובו של הערב אין צורך בפעולת קנין, כי התחייבותו לבדה מחייבתו ללא קנין, או שהקנין נעשה בעצם מסירת הממון ללוה, ומה שצריכים לסברת 'בההיא הנאה' — רק משום שבלא זה הרי היא אסמכתא ואין לו רצון גמור, כי סומך בדעתו שהלה יפרע, ובגלל אותה הנאה גומר ומשעבד נפשו בהחלט, אך אין כאן 'מעשה קנין' בההיא הנאה. ובוזה יישבו כמה שאלות (וע"ע בפוסקים קכד, ד ה). עפ"י חזון איש חו"מ לקוטים י, א; חדושי הגרנ"ט — קדושין, קג. וע"ע באילת השחר.

יש שכתבו שלפי המסקנא שני דינים יש, החלוקים ביסודם: דין 'ערב' המתחייב 'בההיא הנאה...!', ודין 'קבלן' הנלמד מקרא דיהודה, ואינו מצד אותה סברה. ע' בספר אמת ליעקב כאן; שיעורי ר' שמואל — קדושין ז. אות קב. וע"ע בקובץ שעורים כאן, אות תרמו. עוד בגדר חיוב 'ערב' — ע' באריכות בקהלות יעקב קדושין יב.

דף קעד

'כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו — הלכה כמותו' — לפי שהלכות קצובות [כלומר, פסוקות] היה אומר מפי בית דינו (ירושלמי, עפ"י יד מלאכי שו). אמנם כלל זה שאמר ר' יוחנן אינו מוסכם על הכל (ע' בסוגיא דלעיל קלג: וברשב"ם; ב"מ לח: סנהדרין לא. וע' בספר הליכות עולם שער ה פרק א וביבין שמועה שם). וכתבו כמה מהראשונים שאין להסתמך על כלל זה בכל מקום אלא כאשר יש ראייה או שמסתבר טעמו (ערי"ף ורא"ש כאן ופ"ה דב"ק; ראשונים ב"מ קיד; שו"ת הרשב"א ח"א מ. וכן כתבו כמה אחרונים שהרמב"ם לא נקט כלל זה בהחלט. ע' תוי"ט ערובין ז, ח; הגהות הגר"א ב"מ סט. וראה באריכות בספר יד מלאכי שו; שדי חמד ח"ג עמ' 303–299 וע"ש להלן פרטים שונים אודות כלל זה. וראה עוד במצוין בספר אור הישר כאן ובספר נפש חיה (לר"ר מרגליות) ע, ג ובשאלות ותשובות לסיכום לעיל קלו–קלח ובב"מ לח).

'ולא היא, לא מיפטר לוח מיניה דמלוה עד שישא ויתן ביד' — וכל זה מדובר כאשר הלווה בא בדברים עם המלוה שילוהו, אבל אם לא דבר הלווה עם המלוה מאומה, אלא בא זה ואמר לו הלוה מעות לפלוני ואני ערב / קבלן — אפילו נתן ללווה מיד ליד, אין לו למלוה על הלוה כלום אלא על הערב (הרא"ש).

'סלקיה רב חנין בריה דרב יבא... — סילקו מן הדיינות (ע' רבנו גרשום; נמוקי יוסף). מכאן משמע שדיין שפסק לרדת לנכסי הלווה טרם תבעו בדין, הרי הוא טועה בדבר משנה וחוזר (ריטב"א). בספר אילת השחר נסתפק בכל דיין שטעה בדבר משנה, שאינו מפורסם כתלמיד חכם — האם מסלקים אותו מתפקידו. וכבר נשאל על כך בתשב"ץ (ח"ב ט), והסיק להכריע שאפילו אינו חכם מפורסם, וטעותו נובעת מחמת שאינו זהיר בתלמודו, אין לפסלו אלא מלדון יחידי כדין 'דיין המומחה לרבים'. ולכאורה נראה שאף במעשה שלפנינו מדובר שדן יחידי, שכן משמע מדנקטו לשון יחיד [כדוגמת סנהדרין ו. שהוכיחו מ'דן